

Galerie umění Karlovy Vary / v běhu času

Jan Samec

The Gallery of Art in Karlovy Vary / Over the Course of Time

The Regional Art Gallery was established in Karlovy Vary in January 1953. At that time it was one of eight specialised museums in Bohemia and Moravia. At the outset the National Gallery in Prague assisted with exhibitions and with advice about collections. Its first decade was significantly influenced by the governing socialist ideology. During the 1960's the level of cultural dogma gradually diminished and the Gallery discovered its own acquisition and exhibition concepts. Although with the Soviet invasion of Czechoslovakia the new liberal environment ended, the Gallery still remained partially independent of the official cultural policy throughout the subsequent 20 years: a number of Czech and Slovak contemporary artists who, during that period, were unable to hold exhibitions in Prague at that time did have exhibitions in the Gallery. The Gallery also collected high-quality Czech and Slovak modern art of the early 20th Century. This constitutes the basis of a collection that today comprises more than ten thousand items. After 1989 the Gallery concentrated on the trends current at that time and on top-level Czech artists. During the last decade it has extended its educational programmes and has co-operated both with regional artists and with foreign countries.

Keywords: Regional Gallery in Karlovy Vary, Origin of the Gallery, Karlovy Vary, Interactive Gallery Villa Becher

Krajská galerie v Karlových Varech byla ve smyslu sbírkotvorné instituce ustanovena k 1. lednu 1953 jako zařízení Krajského národního výboru v Karlových Varech, jehož rada rozhodla o zřízení galerie v květnu předchozího roku. V té době patřila k osmi existujícím galeriím svého druhu v Čechách a na Moravě. Byla jí přidělena architektonicky zajímavá budova z roku 1912 (obr. 1), budova bývalé vzorkovny na okraji lázeňského města dlouhodobě využívaná Chebskou obchodní a živnostenskou komorou pro prezentaci regionálních umělecko-řemeslných i průmyslových produktů. V její centrální hale v prvním patře pořádal už ve třicátých letech minulého století umělecký spolek Metznerbund výstavy svých členů i předních evropských umělců, například Osipa Zadkina, Marcela Gromaira, Paula Kleea a dalších.¹ Výstavní činnost v hlavní „umělecké hale“ (Kunstalle) byla po válce obnovena v srpnu 1946, v souvislosti s pořádáním I. ročníku filmového

festivalu. I v následujících letech jsou v dobovém tisku zmiňovány výstavy a další akce konané v místní Galerii umění. Jednou z nich byla i výstava velkého souboru českého moderního umění z majetku Národní galerie v Praze v roce 1947. Rozsáhlé prostory této dvoukřídlé budovy s centrální dominantou umělecké haly však zároveň sloužily výstavám s různým charakterem. Galerie totiž suplovala funkci muzea, osvětové besedy i vzorkovny regionálního průmyslu, především skla a porcelánu. Vnitřní příčky původních jednotlivých butiků byly v roce 1948 částečně zbourány. Přízemní křídla tak získala souvislý byt zatím nepřehledný prostor s podélnou dispozicí. Je logické, že právě tato budova byla shledána vhodnou pro umístění sbírkové instituce v situaci, kdy centrální orgány ideologicky zaštitily jejich zakládání v regionech. Navíc, vstřícná vůle krajského vedení byla podpořena i několikaletým úsilím skupiny mladých výtvarníků, kteří do Karlových

1 ZEMAN, Lubomír. *K historii budovy karlovarské galerie. In: 60 děl / 60 let Galerie umění Karlovy Vary. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary, 2013.*

Mgr. Jan Samec
Galerie umění Karlovy Vary
samec@galeriekvary.cz

Varů přijeli po druhé světové válce. Takže už 5. dubna 1953 malíř Jan Šafránek jako první ředitel galerie zahájil úvodní výstavu kreseb a grafiky Maxmiliána Švabinského a 22. listopadu téhož roku byla v Karlových Varech otevřena první stálá expozice českého výtvarného umění (obr. 2). Jednalo se však o zápůjčku (v druhém případě o dlouhodobou) děl z majetku pražské Národní galerie.²

Prohlédneme-li názvy více než šesti stovek výstav, které galerie od té doby ve svých prostorách uspořádala,³ vybaví se nám zřetelně společenský kontext a ideové tendence, v jejichž rámci musela realizovat svůj výstavní i akviziční program. Už z prvního pohledu na její výstavní historii v 50. letech je z dominujících titulů zřejmá determinace výstavní dramaturgie v první dekádě existence galerie. Kromě převažujících jmen klasiků – Maxmiliána Švabinského, Julia Mařáka, Antonína Hudečka, Vojtěcha Sedláčka, Ludvíka Kuby a dalších – zde v počátečních letech objevíme i výstavy s tématy překvapivými či nepatřičnými. Jedná se ještě o dozvuky činnosti v době před rokem 1953, kdy v budově koexistovaly funkce výstavní síně, agitačního střediska a veletržních prezentací – *I. Výstava nábytku, Výstava hudebních nástrojů či Cestou Hanzelky a Zikmunda*. Najdeme však i expozice poměrně exotických destinací a kultur – *Čínské malířství, Indické sochařství, Japonský dřevoryt, Mongolsko (1954–1956)*. Regionální autoři, kteří se svou aktivitou významně zasloužili o vznik galerie,⁴ v galerii vystavovali v rámci skupinových výstav, samostatně jen výjimečně. V roce 1954 to byl františkolázeňský Jan Spáčil, malíř klasických městských vedut a lázeňských výjevů s impresionistickým rukopisem.

Začátkem šedesátých let se ve výstavním programu začíná projevovat mírné ideologické uvolnění tehdejšího Československa. Linii představování nesporných českých klasiků – Josefa Lady, Jana Trampoty, Jana Laudy, Vincence Beneše a dalších – doplnily prezentace současných autorů, kupříkladu Josefa Lieslera, Karla Valtra, Františka Doležala a Jana Kodeta. Samostatně byli také vystavováni umělci

z regionu – kadaňský malíř lesních zámků Jan Víšek, mladý mariánskolázeňský sochař Vítězslav Eibl a opět Jan Spáčil. Dokladem pozvolna se uvolňujícího kulturního klimatu je i fakt, že v roce 1961 byl zahájen *I. Karlovarský salon*, čímž vzniká delší tradice výstavní prezentace místní výtvarné kultury bez selektivního dozoru svazové výstavní komise.

Nabídkou velmi atraktivní byla druhá polovina šedesátých let, kdy v Karlových Varech samostatně vystavovali Kamil Lhoták, Jan Smetana, Václav Tikal, Karel Chaba, František Ronovský, Josef Klimeš, Jan Kotík, Miloš Urbásek a Věra Janoušková. Další významní současní umělci se účastnili skupinových výstav, například *Bilance* (brněňští výtvarníci), *Skupina Radar, Index* a *Klub konkretistů*. Progresivní povaha českého umění byla prezentována i výstavami významných českých modernistů, především Bohumila Kubišty a Václava Špály. Spíše nahodile se objevily i zahraniční výstavy ze Švédska a západního Německa. Významná změna ve struktuře galerie se odehrála v lednu 1967, kdy byla administrativním rozhodnutím připojena nová pobočka, působící od roku 1961 v barokním letohrádku v nedalekém Ostrově jako samostatné městské zařízení.⁵

Třetí výstavní dekádu galerie výrazně poznamenala tzv. normalizace společnosti, při níž byl svobodně se rozvíjející kulturní život opět omezován a kontrolován komunistickými aparátčíky, povětšinou bez základní oborové orientace a kulturního rozhledu. Ve svých důsledcích to znamenalo, že se po roce 1970 některé plánované projekty už nemohly uskutečnit a jiné byly pozměněny či ukončeny. I série liberálních Karlovar-

Obr. 1: Galerie umění Karlovy Vary. Budova bývalé vzorkovny na okraji lázeňského města, kterou dlouhodobě využívala Chebská obchodní a živnostenská komora pro prezentaci regionálních umělecko-řemeslných i průmyslových produktů. Současné sídlo Galerie umění Karlovy Vary. Pohled z roku 1912.

2 *Ibidem*.

3 V údajích nejsou započítány výstavy ve výstavních prostorech Letohrádku v Ostrově, který byl začátkem roku 1967 přičleněn ke galerii jako její pobočka, ani stovky tzv. „putovních“ výstav, které po celém karlovarském a sokolovském regionu galerie realizovala v rámci kulturně osvětové činnosti ze svých fondů grafiky a kresby až do konce osmdesátých let.

4 ZEMAN, Lubomír. *K historii budovy karlovarské galerie. In: 60 děl / 60 let Galerie umění Karlovy Vary. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary, 2013.*

5 ČEPELÁKOVÁ, Zdenka, SAMEC, Jan a VACHUDOVA, Božena. *Půlstoletí výtvarného umění v Letohrádku Ostrov. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary 2011. PŘIBIL, Vladimír. Ve zpětném zrcátku. In: 60 děl / 60 let Galerie umění Karlovy Vary. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary, 2013.*

Obr. 2: Galerie umění Karlovy Vary. Výklad k výstavě konané v hlavním sále galerie roku 1958.

ských salónů se uzavřela v roce 1972. Direktivně byly prosazovány akce povinného zaměření, s ideologickým podbarvením či s mírovou rétorikou, jak vidno z typických titulů s názvy: *Proti válce – díla polských umělců, Proti fašismu a válce – Fotomontáže Alexandra Žitomirského, Armádní výtvarné studio, Budujícím Československem [Jaroslav Grus], K tradicím společného boje našich národů proti fašismu [ČSSR – NDR]* a dalších. Často se však jednalo o pouhý formální přídomek v názvu výstavy, která by se uskutečnila obdobně, jen bez požadovaného názvosloví. Soubor děl karlovarského Břetislava Wernera byl dedikován 50. výročí vzniku KSČ, Západočeští výtvarníci vystavovali v rámci 30. výročí osvobození, Otakar Štembera k 30. výročí Vítězného února, Kubánský plakát k výročí kubánské revoluce a podobně. Navzdory vzrůstající šikaně a tlaku místních i krajských normalizátorů se v galerijním programu objevily sporadicky i výstavní projekty svědčící o jisté svébytnosti galerijní orientace. To souviselo rovněž s personálními změnami ve vedení instituce. Původního a dlouholetého ředitele galerie Jana Šafránka nahradil v roce 1970 Jiří Koudelka, jenž galerii (zároveň s karlovarským muzeem) vedl do roku 1973, kdy byl vystřídán mladým Vladimírem Přibilem. Ten se od počátku snažil čelit ideologickým direktivám a prosazovat určitou míru nezávislosti. Už během sedmdesátých let uvedl v Karlových Varech výstavy: *Generace 90. let, Josef Čapek, Jan Štursa, František Ronovský, František Hudeček, Karel Valter* a další. Nastolený trend, kdy politicky pochybný koncept musel být vyvážen několika ideově neutrálními či ještě lépe žádoucími tituly s potřebnými hesly a proklamovanými ideami, uplatňovalo vedení galerie

6 PŘIBIL, Vladimír. Ve zpětném zrcátku. In: 60 děl / 60 let Galerie umění Karlovy Vary. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary, 2013, s. 35–36.
7 *Ibidem*, s. 36.

úspěšně jak v akviziční politice, tak ve výstavním programu následných osmdesátých let. Je na místě si uvědomit, že neexistoval žádný seznam oficiálně prosazovaných, akceptovatelných a nežádoucích jmen v kulturní politice státu, takže každý činovník se musel v šedé zóně ideokultury orientovat na základě vlastní zkušenosti, ústně předávaných informací a také odvahy. Právě díky Přibilově ochotě riskovat se v karlovarské galerii podařilo ještě během první poloviny 80. let realizovat řadu ambiciózních projektů, z nichž některé byly zcela ojedinelé a v centru kulturního dění, v Praze, v podstatě nemyslitelné. Patřily k nim dozajista výstavy Josefa Šímy, Františka Muziky, Zdenka Rykra a Theodora Pištěka. Vernisáž děl posledního ze jmenovaných se odehrávala v roce 1984 v rámci Mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech. Nejen vzhledem k avizované účasti režiséra Miloše Formana, který tehdy natáčel v Čechách film *Amadeus* s Pištěkovou výpravou, bylo zahájení ze strany vedení festivalu a místního stranického aparátu příznačně manipulováno, takže nakonec vznikla oficiální verze pro veřejnost a napůl utajená vernisáž se slavným režisérem, s řadou zahraničních hostů v čele s americkým velvyslancem, ovšem pod kuratelou příslušníků STB.⁶ Avšak i další významná jména českého moderního umění XX. století ve výstavním programu čtvrté galerijní dekády svědčí o koncepčním vedení galerie a prezentaci především uměleckých kvalit, nikoli ideologického balastu. Patřily k nim výstavy Otto Gutfreunda, Antonína Slavíčka, Bohumila Kubišty, Antonína Procházky, Karla Černého, Václava Bartovského, Jana Zrzavého a Jiřího Trnky. Spolu s připravovanou výstavou Vojtěcha Preissiga, jež byla zakázána ještě před otevřením a katalog byl zlikvidován,⁷ a výstavou *Absolventi AVU z let 1973–1974* (anticipovala pozdější vznik významné generační skupiny „12/15 Pozdě, ale přece“) se jednalo o významné kulturní počiny, které byly reflektovány nejen karlovarskou veřejností, ale byly sledovány a hojně navštěvovány i informovanými zájemci z Prahy a dalších

částí republiky. Po odchodu Vladimíra Přibila z postu ředitele galerie v roce 1985 udržovali linii progresivního a zasvěceného přístupu k výstavní dramaturgii odborní pracovníci galerie spíše navzdory než se souhlasem nově designované ředitelky Drahomíry Weissové. Tak se zde i v druhé polovině osmdesátých let mohly objevit další zajímavé osobnosti a tituly výstav, byť sporadické než předtím. V programu z té doby nalézáme jména jako Jiří Anderle, Ivan Ouhel, Daisy a Jiří Mrázkovi, Petr Pavlík, Karel Malich, Josef Istler.

Zásadní zlom nastal po listopadu 1989 a také karlovarský výstavní program začal intenzivně dohánět to, co zatím galerie nesměla či nemohla vystavit. Hned v roce 1990 se uskutečnila výstava Vojtěcha Preissiga, koncipovaná a zakázaná před téměř deseti lety. Přes toto zlomové a hektické období převedla instituci Božena Vachudová, jež v roce 1988 vystřídala předchozí ředitelku. Erudovaná historička umění se však spíše než organizační a manažerské práci chtěla věnovat své skutečné odbornosti, a tak už v průběhu roku 1990 přenechala vedoucí pozici Miroslavovi Lepšímu, kterému ovšem nastaly jiné starosti než jeho předchůdcům. Odpadla sice obtížná ideologická zátěž, ale objevily se zatím neznámé problémy, počínaje hledáním identity, smyslu a poslání instituce v nových společenských podmínkách a konče hledáním zřizovatele i zdrojů financování. Specializované muzeum umění lálalo v průběhu padesátých a šedesátých let do svých sbírek a na výstavy každoročně desítky tisíc návštěvníků jednak povinným nábojem, školními a odborářskými skupinami, ale taktéž svou exkluzivitou v tehdejší kulturní nabídce. V sedmdesátých letech odolal ředitel Přibil kromě jiného i tlaku karlovarské porcelánové lobby, která si chtěla galerii uzurpovat pro stálou prezentaci současného i historického porcelánu. Vytvořil však v horním sálu východního křídla budovy stálou expozici regionálního skla a porcelánu, upravil otevírací dobu pro autobusové zájezdy a skupinové návštěvy a galerie tak získala široký okruh

návštěvníků, překonávající i šest desítek tisíc ročně. Oproti tomu i velmi atraktivní výstavní dramaturgie přitahovala v devadesátých letech minulého století stále méně zájemců. Připomeňme alespoň nejznámější jména vystavujících umělců, kteří předurčovali progresi českého umění v šedesátých letech a v následných dvou normalizačních dekádách se v galerijním programu mohli objevit jen velmi problematičtí. Byli to Jan Koblasa, Karel Nepraš, Zorka Ságlová, Zdeněk Sýkora, Stanislav Kolíbal, Václav Boštík, Ladislav Novák, Adriena Šimotová, Vladislav Mirvald, Věra Janoušková, Jiří Seifert, Dalibor Chatrný, Radek Kratina. Plejádou výstav těchto umlčovaných protagonistů doplnila galerie výstavní i akviziční dluh vůči nim a skutečné podobě českého umění v předchozích letech. V průběhu pátého desetiletí karlovarské galerie zde samostatně vystavovala také řada představitelů skupiny „12/15 Pozdě, ale přece“, Petr Pavlík, Jiří Sopko, Jiří Načeradský, Ivan Ouhel, Tomáš Švéda a Vladimír Novák. Část jmenovaných se účastnila zdejší legendární generační výstavy v roce 1981 (*Absolventi AVU z let 1973–74*, v reprízách nazvané *Obraz, obraz*). Představena však byla i mladší generace výtvarných umělců, Jaroslav Róna a František Skála, ze skupiny *Tvrdohlavých*. Dále byli uvedeni grafický solitér Jan Hísek a konceptualista Milan Maur. Z okruhu regionálních autorů to byli: Václav Balšán, Bořivoj Hořínek, Jiří Jun, Jaroslav Ježe, Studio 1, Karel Fron, Jan Samec, Ladislav Švarc.⁸ V té době však galerie procházela složitým obdobím. Na rozdíl od většiny ostatních regionálních galerií nepřešla pod Ministerstvo kultury ČR a zůstala zařízením Okresního úřadu v Karlových Varech (obr. 3). V srpnu 1997 však byla tímto zřizovatelem nekonceptně sloučena s místní knihovnou a muzeem. Řediteli galerie se podařilo instituci z nešťastného kulturního triumvirátu vyvázat a v následujícím roce převést pod správu Ministerstva kultury ČR. Prospělo to sice nezávislé odborné činnosti instituce, ale vzhledem k převodu „na poslední chvíli“ nastal problém ekonomický. Galerie obdržela od nového

8 Tvorbu regionálních autorů koncepčně v té době zpracovávaly Zdenka Čepeláková a Božena Vachudová, které v letech 1993 až 1998 pod názvem *Posuny připravily pro Muzeum v Karlových Varech šest výstavních projektů se zaměřením na jednotlivé umělecké obory a disciplíny.*

Obr. 3: Galerie umění Karlovy Vary. Stálá expozice v hlavním výstavním sále galerie v roce 1991.

zřizovatele pouze minimální finanční dotaci a ve stavu podfinancování přežívala řadu let. Vedení instituce se sice dokázalo s tímto stavem vypořádat, avšak za cenu drastického omezování nákladů, především v oblasti propagace a publikační i akviziční činnosti. V souvislosti se vznikem vyšších územně správních celků předalo ministerstvo kultury 1. července 2001 téměř všechny regionální galerie nově vznikajícím krajům. Karlovarský kraj převzal dvě galerie, chebskou a karlovarskou. Rada Karlovarského kraje vypsala v roce 2003 výběrová řízení na místa ředitelů svých galerií. Z výsledku konkursu vzešel nový ředitel Jan Samec, který do Galerie umění Karlovy Vary nastoupil v únoru následujícího roku. Hlavním cílem nového vedení bylo v rozběhnutém šestém desetiletí galerie zlepšit ekonomické poměry instituce, zvýšit návštěvnost, otevřít instituci novým aktivitám a přeshraniční spolupráci, především s blízkými německými regiony. V ekonomické oblasti to znamenalo v první řadě hledat cesty k dalším zdrojům financování, hlavně z veřejných podpor či grantů. Navýšení návštěvnosti napomohl především rozvoj edukačních a animačních programů galerie, o jejichž smyslu a patřičnosti se v předchozím období dlouze polemizovalo. Pod vedením Lenky Tóthové se staly tradičními galerijními akcemi: dny otevřených dveří, specifické artefietické pořady, výtvarné dílny i příměstské tábory. Galerie začala na společných projektech více spolupracovat i s regionálními umělci, získala několik zahraničních partnerů a pravidelnou přeshraniční spoluprací otevřela nové možnosti k získávání dotací z dosud neobjevených zdrojů. Zlepšení ekonomické situace se výrazně projevilo i v kvalitnější propagaci, publikační a ediční činnosti. Návštěvníků

začalo opět přibývat. Galerie podstatně zvýšila počet vlastních výstav a k nim vydaných katalogů s texty interních kurátorů. Z uskutečněných výstav je vhodné připomenout si některé ojedinělé tituly a zajímavá jména, jako Theodor Pištěk, Günter Grass, Vladimír Boudník, Jindřich Prucha, Lawrence Ferlinghetti, Mikuláš a Emila Medkovi, Armin Müller-Stahl, Alén Diviš, Otto Herbert Hajek, Karl Prantl, Zdeněk Sýkora, Diet Saylor, Aleš Veselý, Jiří Kolář. Větší otevřenost instituce v důsledcích znamenala nejen více zahraničních jmen ve výstavním programu galerie, ale také prezentaci bohatých sbírkových fondů mimo galerii a v zahraničí, především v německém příhraničí. Snaha obohatit galerijní aktivity o kreativní a interaktivní programy nakonec vedla i k otevření další pobočky – Interaktivní galerie v rekonstruované Becherově vile v roce 2011. Novou pobočkou získala galerie nejen nové komfortní možnosti prezentace, ale výrazně rozšířila pole a způsoby svého působení. Začala tím psát i novou kapitolu své existence, jak její vedení pevně věří.

Použité zdroje

- ČEPELÁKOVÁ, Zdenka, SAMEC, Jan a VACHUDOVÁ, Božena. *Půlstoletí výtvarného umění v Letohrádku Ostrov*. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary 2011.
- PŘIBIL, Vladimír. Ve zpětném zrcátku. In: *60 děl / 60 let Galerie umění Karlovy Vary*. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary, 2013.
- ZEMAN, Lubomír. K historii budovy karlovarské galerie. In: *60 děl / 60 let Galerie umění Karlovy Vary*. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary, 2013.